

Summary

Tsepkala Tetiana. Intermediality in the poetry of Victor Neborak

The article examines the intermediate elements in the lyrics of the representative of the literary group «Bu-Ba-Bu» Victor Neborak. The connections of the artist's poetic texts with cinema, theater, music and fine arts are considered. The interspecific interaction of temporal-spatial (cinema, theater, music) and spatial-visual (painting) art codes is analyzed.

Key words: *intermediality, intertextuality, intersemioticity, synesthesia, chronotopos.*

DOI 10.31909/26637103.2021-(8)-15

УДК 811.161.2: 81

Ірина Циганок
(м. Ізмаїл)

ФЛОРОНОМЕНИ У МОВОТВОРЧОСТІ Л. КОСТЕНКО

Значний науковий інтерес для мовознавців-лінгвостилістів становлять флорономени та особливості їх функціонування у художньому тексті, зокрема поетичному. Лексика на позначення рослин кілька десятиліть різноаспектно студіюється у мовознавчій науці: (як об'єкт діалектологічних досліджень (І. Сабадош [8], М. Поістогова [7], І. Гроф'янюк [1], Л. Москаленко [6], О. Дакі [2]); як одиниця лінгвокультурного значення (А. Чернявська [11]) та ін.).

За спостереженням О. Тележкіної, «дослідженню різних виявів назв рослин у текстах народної творчості і творах окремих митців слова присвячені праці С. Бутко (замовляння), О. Діброви (Б. Олійник), І. Іваненко (Леся Українка), С. Кочерги (Леся Українка), Л. Оліфіренко (В. Стус), О. Тележкіної (Д. Павличко, Л. Талалай), Д. Уманець (народні пісні), С. Шуляк (Є. Гуцало)» [10]. Як бачимо, назви рослин у поетичній мовотворчості Л. Костенко до сьогодні не стали об'єктом спеціальних системних досліджень.

Відтак *мета* нашої наукової розвідки полягає у висвітленні особливостей функціонування флорономени у мовотворчості поетеси.

У мовній тканині віршів Л. Костенко такі найменування не лише позначають певні види рослин. Авторка метафорично їх переосмислює, акцентує увагу на символіці й національнокультурній маркованості.

За нашою картотекою виявлено репрезентовані нижче тематичні групи флористичних назв:

- об'єкти природи, створені без участі людини: *ліс* («Сосновий ліс перебирає струни» [4, с. 273], «Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів» [4, с. 81], «Ліс стоїть у зливі – як в соборі» [4, с. 226]); *дїброва* («Після дощів смарагдова дїброва» [4, с. 190]);

- природні об'єкти, створені людиною: *сад* («Виходжу в сад, він чорний і худий, йому вже ані яблучко не сниться» [4, с. 36], «Сади, омиті музикою згадок,

ковтають пил міжселищних доріг» [4, с. 213], «Струшується сад, як парасолька» [4, с. 213], «Сади стояли в білому наливі» [4, с. 158];

- загальні флористичні назви: *квіти* («Поснули в травах квіти й мотилі» [4, с. 160], «Тремтять на скелях безпритульні квіти» [4, с. 224]); *трава* («пасуться коні нетипові у сутенючій траві» [4, с. 34], «Розвиднилось траві – такі упали роси» [4, с. 27]); *гриби* («І сонний гриб в смарагдовій куфайці дощу напився і за день підріс» [4, с. 162], «Несе Полісся в кошиках гриби» [4, с. 54]);

- назви дерев: *береза* («Осінній день березами почавсь» [4, с. 70]); *верба* («Верба – мов чорний покруч ікебани» [4, с. 59]); *тополя* («Тополя зронить краплю багрецю» [4, с. 34]); *клен* («Красива осінь вишиває клени» [4, с. 24]); *акація* («Ранесенько, акації ще спали» [4, с. 265]); *смереки*, *буки* («Готичні смереки над банями буків» [4, с. 278]); *дуб* («Од холоду в ногах посиніли дуби» [4, с. 27]); *липа* («Ласкавий липень, липи, липи, липи! – планети бджіл в туманностях пилку» [4, с. 234]); *сосна* («І сосни, сосни, SOS! – тону у їх красі» [4, с. 75]); *горобина* («Осінній вітер, Синя Борода, рве з горобин оранжеві коралі» [4, с. 67]);

- назви кущів: *бузок* («А вранці крізь бузок дивилася на тітку» [4, с. 251]); *калина* («Зіграй мені осінній плач калини» [4, с. 21]);

- назви дикорослих рослин, кущів та ягід: *полин* («Жує полин солом'яний бичок» [4, с. 230]); *м'ята*, *малина* («М'ята, малина, дим і димарі» [4, с. 243]); *смородина*, *порічки*, *чагарник* («Була в тому саду смородина й порічки. Малина розрослась, як дикий чагарник» [4, с. 251]); *деревій* («І пахне степом сизий деревій» [4, с. 229]), *папороть* [4, с. 174]); *бузковий верес*, *хвощ* («Гоптали бузковий верес, трусили на голови хвощ» [4, с. 201]); *спориши* («І довго світяться в душі ті неймовірні натюрморти уздовж доріг на спориші» [4, с. 250]); *кропива* («Чи молодик вжалився кропивою?» [4, с. 74]); *перекотиполе* («бо вже погналось перекотиполе за літом – по гарячому сліду...» [4, с. 229]); *любисток* («Там повен двір любистку» [4, с. 211]);

- назви квітів: *акація* («Як холодно! Акація цвіте. Стоїть, як люстра над сирим асфальтом» [4, с. 143]); *троянди* («А під вікном цвіли у нас троянди» [4, с. 146]); *бузок* («Тут по дворах стоїть бузкова повінь. Тут ті бузки проламують тини» [4, с. 149]); *латаття* («Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі» [4, с. 170]); *конвалія* («Задзвонять над ним погребно білі дзвони конвалій» [4, с. 171]); *черемха* («Цвітуть черемхи млосно» [4, с. 171]); *лотос* («Може, десь є лотоси і гінкго» [4, с. 179]); *магнолії*, *агави*, *мальви* («Ну що мені магнолії й агави? Я поцілую мальву у щоку» [4, с. 213]); *ромен* («На ціле поле в полі цвів ромен» [4, с. 216]); *тюльпан* («То там, то там розкриється тюльпан. Червоний зонтик» [4, с. 235]); *люпин* («Мені цвіте люпин» [4, с. 240]); *жоржини* («Стоять жоржини мокрі-мокрі» [4, с. 241]); *айстри* («Двори стоять у хуртовині айстр» [4, с. 22], «За лиштву чіпляються айстри» [4, с. 244]); *ружа* («Стоїть у ружах золота колиска» [4, с. 245]); *півники* («Ще півники цвіли» [4, с. 251]); *жасмин* («Немов чарівні декорації – жасмин, троянди і бузок» [4, с. 253]); *матиола* («Який вечірній присмак матіоли!» [4, с. 238]);

- назви фруктових дерев, плодів: *яблуня* («Ще яблуня родила» [4, с. 251], «Несе хтось яблука в приполі» [4, с. 250], «почервоніли яблука-циганки» [4, с. 28]); *груші* («Несе хтось груші в картузі» [4, с. 250], «І дика груша журиється одна» [4, с. 33], «Летять на землю груші, як з рогаток» [4, с. 213]); *цитрини, груші й виноград* («І зливками розтопленого сонця лежать цитрини, груші й виноград» [4, с. 30]); *ренклад* («О тихий сад могого подиву, де сливи звалися ренклад!» [4, с. 253]); *горіх* («Б'є в тамбурині осені горіх») [4, с. 213]);

- найменування городини: *капуста* («Синіє день, як пізні капусти» [4, с. 81], «Опускаюсь на землю, на сизий глобус капусти» [4, с. 242]); *морква* («Під грушею, у дикій моркві до ранку ходять їжаки» [4, с. 241]);

- партитивні фітоніми (назви частин рослини): *гілки* («О покладіть гілки мені на плечі, з мого життя пострушуйте сніги» [4, с. 86]); *листя, крона* («Останнє листя облітає з крон» [4, с. 78]); *корчі, коріння* («І ті корчі, і те коріння, розмите повинню з весни» [4, с. 246]).

Як свідчать наведені вище приклади, більшість флорономенів у віршовому мовленні Л. Костенко метафоризовані. Поетеса віддає перевагу метафорам семантичного типу «неживому – живе», «неживому – неживе», розгорнутим метафоричним структурам, метафорам-символам тощо.

Спостерігаємо наскрізну метафоризацію деяких поетичних текстів як цілостей завдяки образному осмисленню поетесою флористичних назв різних груп. Насамперед ідеться про поезії, присвячені лісу. Адже з біографії Л. Костенко відомо, що змалку вона дуже любила разом з батьком-істориком, слухаючи його розповіді, бувати на природі, в лісі на околицях рідного містечка.

Спробуємо виявити оказіональну семантико-стилістичну інтерпретацію поетесою контекстами лісу порівняно з традиційною.

В українській лінгвокультурі ліс – «це велика площа землі, заросла деревами і кущами [...] ліс завжди викликав у людини неусвідомлений страх, бо в ньому проживали всілякі страхіття, лісова нечиста сила провадить по лісах ігрища, танці та недобре жартує з людьми; входячи до лісу треба неодмінно перехреститися; лісу не лише боялися, а й поклонялися; це було культове місце в язичницькі часи, звідки казковий образ чуй-лісу – правічного лісу на межі світів, де є джерела з живою і мертвою водою, живуть незвичайні тварини, зберігаються великі таємниці...» [3, с. 338].

Концептуальне поняття лісу, репрезентоване Л. Костенко як жива істота. Для неї він теж казковий, але зі знаком плюс. Ліс – друг, бо і поетеса для нього також. Символічно в цьому контексті сприймаються такі її слова: «Чому ліси чекають мене знову, на щит піднявши сонце і зорю. Я їх люблю, Я знаю їхню мову. Я з ними теж мовчанням говорю» [5, с. 56], «Мене ізмалку люблять всі дерева, і розуміє бузиновий Пан» [5, с. 56].

Вона ототожнює себе з природою: «Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є моя найвища сутність» [4, с. 246], «Я на планеті дерево людське. Мене весь час підрубують під корінь» [4, с. 186].

Ліс для неї – багатозначне поняття, репрезентоване семами:

- 'любов': («Мій добрий ліс, моя любове» [4, с. 204]);

- 'артист', 'диригент': («У лісі ліс виходить з-за куліс. Стоять ансамблі сосен і беріз») [4, с. 214];
- 'оркестр': («Сосновий ліс перебирає струни, Рокоче тиша глухих басах. Бринять берези») [4, с. 273];
- 'лірник': («Це – сивий лірник. Він багато знає. Його послухать сходяться віки») [4, с. 273];
- 'театральні лаштунки': («Заходить сонце за лаштунки лісу») [4, с. 191];
- 'мрець': («Поховані чорнобильські ліси! Не забувайте наші голоси») [4, с. 208];
- 'держава': («То мудра і древня держава») [4, с. 171].

У багатьох контекстах перед читачем постає опоетизований образ лісу завдяки саме метафоричному переосмисленню різних флорономенів. Наприклад, у поезії «Ліс» поетеса зображає його державою.

Вовтузяться в ґрунті гриби.
Цвітуть черемухи млосно.
Дубів золоті герби
горять під коронами сосен.
Біліють храми беріз
То мудра і древня держава –
вкарбований профілем ліс
в черленого сонця кружала.
Тут кожен сам собі пан, живе за власним законом.
І сонце – найвищий Коран.
І крона – найкраща корона.
Століття – лише на розгін.
Звір'я – від мурашки до лева.
У сосен державний гімн :
«Ненавиджу дрова з дерева!»
І тільки при людях, мабуть,
дерева тремтять від жаху,
бо кращих із них поведуть
ні за що ні про що на плаху... [4, с. 171].

Як видно з цього контексту, устрій лісової держави репрезентовано метафорами з компонентами флорономенами: гриби вовтузяться, дубів золоті герби, корони сосен, храми беріз, вкарбований профілем ліс в черленого сонця кружала (асоціюється з золотою монетою), у сосен державний гімн, дерева тремтять від жаху, крона – найкраща корона. Всі вони образно відтворюють державні атрибути, громадян, їх сани, архітектуру, релігію тощо.

А в поезії «Цей ліс живий» поетеса вдається до персоніфікації ботанічних найменувань з метою створення образу живої істоти, друга, з яким вона може поспілкуватися і набратись енергії. Олюднення досягається завдяки слововжитку соматизмів *очі, голова, пальці* в контексті з номеном *ліс*. Поетеса ототожнює його

з Нестором, однак замість лексеми *Літописець* використовує відносний прикметник *дубовий*, що асоціюється читачами з дубовим лісом. Наприклад:

Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, кошлаті поторочі,
літопис тиші пишуть у траві.
Дубовий Нестор дивиться крізь пальці
на білі вальси радісних беріз.
І сонний гриб в смарагдовій куфайці
Дощу напився і за день підріс.
Багряне сонце сутінню лісною
у провіт хмар показує кіно,
і десь на пні під сивою сосною
ведмеді забивають доміно.
Малі озерця блискають незлісно,
Колише хмара втомлені громи.
Поїдемо поговорити з лісом,
А вже тоді я можу і з людьми [4, с. 162].

Як видно з тексту, образ лісу цілісно доповнюють, крім уже згаданих, також інші персоніфіковані флористичні назви, зокрема, вальси радісних беріз, пні і поторочі, що пишуть літопис, сонний гриб в смарагдовій куфайці, сива сосна.

Отже, усе викладене вище свідчить, що особливістю мовотворчості Л. Костенко є частотне використання нею флорономенів різних тематичних груп як у прямому значенні, так і в метафоричному. Йдеться про загальні флористичні назви, найменування дерев, кущів, квітів, ягід, плодів, частин рослини тощо. Значна кількість таких метафор є концептуальними, що дозволяє поетесі створювати метафоризовані контексти й цілісні текстові структури, завдяки чому глибоко виражати власне світобачення.

Подальше студіювання означеної теми пов'язуємо з вивченням мовосвіту Л. Костенко.

Список використаної літератури:

1. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: структура, організація та ареалогія. Вінниця : Твори, 2020. 632 с. (Серія «Студії з українського мовознавства»).
2. Дакі О. А. Фразотворення як спосіб номінації дикорослих рослин в українських південнобессарабських говірках. *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2011. Вип. 58. С. 28-31.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Видавництво «Довіра», 2006. 703 с.
4. Костенко Л. В. Річка Геракліта. Київ : Либідь, 201. 288с.
5. Ліна Костенко : навчальний посібник-хрестоматія / ідея, упорядкування, інтерпретація творів Г. Д. Клочека. Кіровоград : Степова Еллада, 1999. 320 с.

6. Москаленко Л. А. Подібність рослини до іншої рослини як джерело номінації. *Українська мова*. 2002. № 3. С. 39-50.

7. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2005. 23 с.

8. Сабадош І. В. Зв'язки української народної лексики флори з антропонімами і топонімами. *XVI Республіканська діалектологічна нарада. Проблеми української діалектології на сучасному етапі* : тези доповідей і повідомлень. Житомир, 1990. С. 145-146.

9. Словник символів / уклад. : Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. Київ : Народознавство, 1997. 156 с. URL: ukrlife.org/main/evshan/symbol.html.

10. Тележкіна О. О. Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2016. Вип. 10. С. 125-131.

11. Чернявська А. В. Флоролексеми крізь призму лінгвокультурного символічного змісту. *Молодий вчений*. 2017. № 3-4. С. 282-285.

Анотація

Циганок Ірина. Флорономени у мовотворчості Л. Костенко

У статті здійснено спробу схарактеризувати специфіку віршової мови Ліни Костенко на основі високочастотних флористичних назв, які поетеса використовує не лише у прямому значенні для найменування рослин, але й метафоризує їх. Завдяки метафорам семантичних типів «неживому-живе», «живому-живе», а також розгорнутим метафоричним структурам Л. Костенко створює концептуальні образи природи, саду, лісу тощо. Індивідуальна мовотворчість поетеси вирізняється витонченою образністю у порівнянні з традиційною лінгвокультурою. Про що, зокрема, свідчать приклади метафоризованих флористичних назв та найменування інших природних явищ.

Ключові слова: флористична назва, поезія, метафора, розгорнута метафора, значення.

Summary

Tsyganok Iryna. Floronomens in the poetry of L. Kostenko

The article presents an analysis specifics of L. Kostenko's poetic language on the basis of high-frequency floristic names. The poetess uses them to name plants, and also metaphorizes such names. With the help of metaphors of semantic types «inanimate-living», «living-living», as well as elaborate metaphorical structures L. Kostenko creates conceptual images of nature, garden, forest, etc.

The individual language creation of the poetess is characterized by refined imagery in comparison with traditional linguistic culture. This is evidenced by examples of metaphorical floristic names and names of other natural phenomena.

Key words: floristic name, poetry, metaphor, detailed metaphor, meaning.